

PSÖDOLOGİA FANTASTİKA (DÜŞLEMSEL YALAN)

Helime ARSLAN* Yunus Emre EVLİÇE**

Yalan söylemenin birçok tanımı yapılmıştır Genel olarak yalan bir amaç doğrultusunda bilinçli olarak gerçeğin değiştirilmesidir Birçok yazar yalananın ruhsal gelişimde önemli yeri olduğunu bildirmiştir Anna Freud çocukluk yalanlarını ikiye ayırmış, ceza ya da yetke korkusundan söylenen yalanları "suça yönelik yalanlar", katlanılması güç gerçeklerin yadsınması amacıyla söylenen yalanları ise "düşlemsel yalanlar" olarak tanımlamıştır Erişkinde görülen psodologia fantastika (düşlemsel yalan) ise genellikle borderline ve antisosyal kişilik bozukluklarının bir belirtisi sayılmaktadır Psödologia fantastika terimi genellikle mitomani yerine kullanılmışsa da kimi görüşler bunun Münchhausen sendromunun bir parçası olduğunu ileri sürmüş, kimi görüşler ise bunun ayrı bir belirtiyi olduğunu kabul etmiştir Bu yazıda psödologia fantastika kavramı psiko-sosyal açıdan gözden geçirilmiştir

Bir yalan sıkça ve sürekli olarak dile getirilirse giderek gerçeğin yerini alabilir

Günümüzde yalanlar oylesine yaygınlaşmıştır ki insanlar gerçeği araştırmak yerine yaldızlı imgelerle sunulan bu yalanlara kanmayı yeğler duruma gelmiştir Yalana en sık politikacılar başvurmaktadır, gerçekte olmayan şeyler halka gerçemiş gibi sunulmakta, halkın gozu boyanmakta, gerçekleşmesi olanaksız tasarımlarla oy avcılığı yapılmaktadır Ote yandan üstün yetenekleriyle insanları etki-

leyebildiğini, kansere çare bulunduğunu, geleceği bildiğini ileri süren şarlatanlar, sahte peygamberler turmiştir Bunlar hiçbir bilimsel temele dayanmayan, herhangi bir araştırmayla desteklenmemiş fikirler ve savlarla ortaya çıkmakta, medyanın da katkısıyla dikkatleri ustune çekerek toplumda büyük bilgiler, kurtarıcılar olarak görülmektedir Bunlar "siyasal ya da bilimsel düşlemlerini" gerçemiş gibi sunan kişilerdir Söyledikleri sokaktaki adamın bilinçli ya da bilinçdışı özelemlerini harekete geçirdiği için toplum da özelemlerine uygun bu düşleme kapılabilmektedir Bu düşlemler, toplumun gerçeği değerlendirme yetisini giderek zayıflatmaktadır (1) Oysa yalandan kaynaklanan gücün yalnızca ona inanan bulunduğu surece etkili olduğu, bir süre sonra yalancı olarak tanınmanın kuşkuyla bakılmaya yol açacağı ve bunun da güç kaybettireceği bildirilmiştir (2)

John Irving'in "The Cider House Rules" adlı kitabının kahramanı Dr Larch şöyle der "Yalan söylediğinde, yaşamının kendi denetiminde olduğu duygusuna kapılırsın Yalan söylemek, çok baştan çıkarıcıdır Yalan söylemeyi seviyorum Yalan söylediğinde, kendini kaderi oyuna getirmiş gibi duyumsarsın" (3)

Yalan söylemenin birçok tanımı yapılmıştır Genel olarak yalan bir amaç doğrultusunda bilinçli olarak gerçeğin değiştirilmesidir Woolf 4 yaşından küçük çocukların yalan söyleyemeyeceklerini,, çünkü henüz doğrunun ne olduğunu ayırt edecek bilişsel düzeye ulaşmadıklarını ileri sürmüştür (4) Anna Freud çocukluk yalanlarını ikiye ayırmış, ceza ya da yetke korkusundan söylenen yalanları

* Dr Ç U T F Psikiyatri Anabilim Dalı

** Doç Dr Ç U T F Psikiyatri Anabilim Dalı

"suça yönelik yalanlar", katlanılması güç gerçeklerin yadsınması amacıyla söylenen yalanları ise "düşlemsel yalanlar" olarak tanımlamıştır. Birçok yazar yalanın ruhsal gelişimde önemli yeri olduğunu bildirmiştir. Anababadan, özellikle de anneden ayrılma yalnızca fiziksel değil aynı zamanda ruhsal yönden de olmaktadır. Çocuğun kendi benlik sınırları nerede bitip annenininki nerede başlamaktadır, kendisi bir birey midir, yoksa annenin bir parçası mıdır? Yalan, çocuğun kendi benlik sınırlarını çizmesinde, özerkliğini tanımlaması ve kabul ettirmesinde yer alan önemli bir düzenektir. Çocuk yalan söylediğinde annesi ona doğru söylüyor gibi davranıyorsa, çocuk annenin kendisini ve düşüncelerini denetleyemediğini düşünür. Böylelikle yalana normal "kimlik" duygusunun kazanılmasında ayrılma ve bireyselleşme girişimi olarak bakılabilir. Ancak yalan söyleme ısrarlı ve kompulsif bir biçim alırsa patolojik narsisizmle sonuçlanarak benlik saygısını ve güçlülük duygusunu arttırmak amacına yönelir (5).

Yalan patolojisinin ve malinitesinin düzeyine göre sınıflandırılmaya çalışılmış, patolojik yalanlar kimi yazarlarca ayrı bir grup olarak ele alınmıştır. Ancak Burt "patolojik yalan söylemenin" uygun bir terim olmadığını, çünkü erişkinlikte yalan söylemenin her koşulda kendisinin patolojik olduğunu belirtmiştir (6). Daha çok borderline ve antisosyal kişilik bozukluklarında görülen eyleme vuruk davranışların bir biçimi olarak kabul edilen psödologia fantastikanın, temelinde düşlemler ve gerçekler iç içedir (7). Psödologia fantastikanın gerçeğin sanrısız bir çarpıtması mı olduğu, yoksa bilinçdışı ya da bilinçli olarak aldatma amacıyla mı ortaya çıktığını ayırt etmek güç olabilir. Psödologia fantastika kişinin narsisistik doyuma olan gereksinimini karşıladığı gibi benlik saygısını da artırır. Kişi gerçekle yüzyüze getirildiğinde ise düşlem birdenbire yerini gerçeğe bırakır (7).

Psödologia fantastika terimi ilk kez 1891 yılında Delbruck tarafından kullanılmıştır (8). Powell psödologia fantastikayı gerçeğin tümüyle değiştirildiği ve yalanın karmaşık bir sistem üzerine kurulduğu düşlemsel yalanlar olarak tanımlamıştır. Psödologia fantastika dönemsel olmaktan çok bir kişilik özelliği olarak karşımıza çıkmakta, bu kişiler sonuçta uydurdukları yalanlara kendileri de inanmaktadır (8). 1921'de Helene Deutsch Viyana Psikoanaliz Kongresi'nde, ileri sürülenin aksine, psödologia fantastikanın kadınlara özgü bir kişilik

özelliği olmadığını bildirmiştir. Psödologia öznel olarak doğru ve gerçek olan birşeyi, nesnel gerçekliğe uymasa da "gerçek" olarak almak anlamına gelmektedir. Yalan genellikle bir amaca ve çıkar sağlamaya yönelik iken psödologia fantastika, şiir yazma gibi bir doyum sağlama yoludur. Helene Deutsch psödologianın gerçekle bağlantılı oluşunu hayal kurmaya, narsisistik doyum sağlamasını ise düş görmeye benzetmiştir. Deutsch psödolojiyi geçmişteki gerçek yaşantıların bilinçdışıdaki anılarının uygun olmayan bir zamanda yeniden ortaya çıkışı olarak yorumlamış ve psödologianın içeriğinin genellikle cinsellikle ilgili olduğuna dikkati çekmiştir. Psödologia fantastikada bastırılmış anıların özgül bir biçimde anımsanması sözkonusudur; anımsanan, gerçeğin yerini almış olan bir düşlemdir. Böylece bastırmanın daha da pekiştirilmesi sağlanmaktadır (9). Fenichel bu kişileri obsesyonel yalancılar olarak gruplandırmış, psödologia fantastikanın hoş gitmeyen gerçeklerin yadsınarak hoş gidenlerle yer değiştirmesini sağlayan bir savunma düzeneği olduğunu belirtmiştir. Fenichel psödologianın yorumunu şöyle yapmıştır: "İnsanları gerçek olmayan şeylerin gerçek olduğuna inandırmak olanaklıysa, kişiyi rahatsız eden gerçek anıların yalanlanması da olanaklıdır." (10).

Winnicott ve Masud Khan'a göre psödologia fantastika gelişmemiş ve kolay incinebilir kendilik duygusunun gizlenmesini sağlayarak kişinin gerçek "kendilik" sınırlarını dış tehlikelere karşı korumaktadır. Omnipotans ve öznel gerçekliklerin yaratılmasının verdiği güven duygusu psödologia fantastikanın sürdürülmesine yol açmaktadır. Kişinin çelişkili isteklere karşı savunma amaçlı uyumunun ve öznel kimliğinin sürdürülmesini sağlamak, psödologia fantastikanın iki önemli işlevini oluşturur (11).

Wiersma psödologia fantastikada kişinin görünür bir çıkarı olmadığını ve yalanla gerçeğin kesin ayrımının zor olduğunu bildirmiştir. Psödologia fantastika bellek bozukluğuyla ilgili olmamasıyla konföbulasyondan, kişinin gerçekle karşı karşıya bırakıldığında gerçeği kabul etmesiyle de sanrıdan ayrılmaktadır. Psödologia bir gerçekten yola çıkılarak, bu gerçeğin çarpıtılması, abartılması ya da buna ekler yapılmasıyla oluşmakta, böylelikle mitomaniden de ayrılmaktadır. Mitomanideki öyküler kişi tarafından değişik ortamlarda değişik biçimlerde sunulabilir, oysa psödologia fantastikada öykü değişmez ve ısrarlıdır (12).

Psödologia fantastika kadın ve erkeklerde eşit oranlarda görülmektedir. Bu kişilerin anne, baba ve kardeşlerinde alkolizm sosyopati ve epilepsi gibi hastalıklar sıktır (%35) (13).

Dupre psödologia fantastika tanımı için üç temel ölçüt getirmiştir (14):

1. Anlatılanın gerçekle bağlantısı olmalıdır.
2. Bu öyküler değiştirilmeden sürdürülmelidir.
3. Öykülerin konusu değişse de kahraman ya da kurban daima kişinin kendisidir.

Ego psikolojisine göre borderline kişideki psödologia fantastika, kendilik duygusunun idealleştirilmesinin bir biçimidir. Bu yorum, Kernberg'in borderline kişilerde tanımladığı yansıtma özdeşimin bir biçimi olarak da ele alınabilir. Borderline kişi bunaltıya katlanmada güçlük çekmekte, bu nedenle gerçek ve doğrunun değerini düşünerek her türlü sonucunu kabullenme yerine, yalana ve çarpıtmaya başvurmaktadır. Bunaltıyı azaltmada başka yöntemler geliştiremeyen, dürtü denetimini sağlamayan ve uygun yüceltme yolları bulamayan bu kişiler, sonucunu düşünmeden yalan söylemektedirler (15).

Son yıllarda ilgi çeken konulardan biri de cinsel taciz ve istismardır. Bu konuda, "Her dört kız çocuğundan biri ve her on erkek çocuğundan biri istismara uğruyor!" gibi savlar öne sürülmektedir. Öte yandan borderline kişilik bozukluğu olan kızların büyü çoğunluğu (%70.5) cinsel istismar öyküsü vermektedir. Bu durum borderline kişilik örüntüsünün gelişiminde cinsel istismarın rolünü gözler önüne sermektedir. Ancak bu kişilik örüntüsünde psödologia fantastikanın da sık görülmesi öykülere kuşkuyla bakılmasına yol açabilmektedir (16, 17,

18). Bu kişilerde düşünme gerçeği ayırtetmek zordur, bu nedenle önemli olan bildirilen, cinsel taciz ya da istismarı ne gerçek ne de düşünme olarak görülebilmektedir (18).

Antisozyal kişiliklerde de görülebilen psödologia fantastikanın "paylaşılmış sanrısız bozukluğa" (folie a deux) da yol açabileceği bildirilmiştir (19, 20).

Psödologia fantastikalı kişilerin özgeçmişleriyle ve ailesiyle ilgili öykülerin doğru olarak elde edilmesi güçtür. Böyle bir durumda karşı karşıya kalan psikiyatristte ani ve yoğun bir olumsuz karşı-aktarım (kontrtransferans) gelişebilir; psikiyatrist bu kişiyi bir yalancı ve manipülatör olarak görüp, aldatılmışlık duygularıyla öfkelenebilir. Bu tepki bir ölçüde doğal olarak kabul edilebilirse de psikiyatrist kişiyi kendi sözcükleriyle yeniden dinlemeyi öğrenmelidir (18).

Sonuç olarak psödologia fantastika gerçeğe dayalı; ancak gerçeğin çarpıtılması, abartılması ya da değiştirilmesiyle ortaya çıkan düşlemsel yalanlardır. Süregelen özellikte ve ısrarlıdır. Kişisel çıkar ya da yarar sağlamaya yönelik olmayabilir. Öykülerin içeriğinin benlik saygısını yükseltici ya da saldırgan niteliği vardır. Başlangıç genellikle ergenlik dönemindedir. Zeka testlerinde sözel değerleri performans değerlerinden belirgin olarak yüksek bulunan, normal ya da sınır zekalı bu kişilerin; aile ilişkilerinin düzensiz olduğu, %20'sinin sahtekârlık, dolandırıcılık, başkalarının eserlerini kendine mal etme gibi çeşitli suçlardan tutuklandığı bildirilmektedir (13).

Bilim, sanat ve siyaset ve inanç dünyası gibi toplumsal yaşamın hemen her alanında görülebilen bu kişilerin -medyanın da katkısıyla- insanları gerçekleştirmesi olanaksız sözlerle umulmadık yıkımlara sürükleyebilecekleri unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- 1) Batuhan H.: Bilim ve Şarlatanlık (2. baskı), İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları, 1993.
- 2) Bok S., Lying: Moral choice in Public and Private Life (1978) (aktaran): Ford CV, King BH, Hollender MH: Lies and liars: psychiatric aspects of prevarication. Am J Psychiatry 145: 554-562, 1988.
- 3) Irving J.: The Cider House Rules, London: Black Swan, 1986.

- 4) Woolf M.: The child's moral development, in Searchlights on delinquency (1949) (aktaran): Ford CV, King BH, Hollender MH: Lies and liars: psychiatric aspects of prevarication. Am J Psychiatry 145: 554-562, 1988.

- 5) Freud A: Normality and Pathology in Childhood, (1965) (aktaran): Ford CV, King BH, Hollender MH: Lies and liars: psychiatric aspects of prevarication. Am J Psychiatry 145: 554-582, 1988.

6) Burt C Children's Lies (1938) (aktaran) King BH, Ford CV Pseudologia fantastica Acta Psychiatr Scand 77 1-6, 1988

7) Snyder S Pseudologia fantastica in the borderline patient Am J Psychiatry 143 1287-1289, 1986

8) Powell GE Application of the guilty knowledge technique in a case of pseudologia fantastica Person Individ Diff 4 141-146, 1983

9) Deutsch H (1921) (aktaran) Deutsch H On the pathological lie (pseudologia phantastica) J Am Acad Psychoanal 10 369-386, 1982

10) Ferrel O Nevrozların Psikoanalitik Teorisi (Çev Selçuk Tuncer) İzmir Ege Üniversitesi Matbaası, 1974

11) Winnicott DW Ego distortion in terms of true and false self (1960) (aktaran) Dithrich CW Pseudologia fantastica, dissociation and potential space in child treatment. Am J Psycho-Anal 72 657-667, 1991

12) Wiersma D On pathological lying (1933) (aktaran) King BH, Ford CV Pseudologia fantastica Acta Psychiatr Scand 77 1-6, 1988

13) King BH, Ford CV Pseudologia fantastica Acta Psychiatr Scand 77 1-6, 1988

14) Dupre E Mythomanie infantile, un cas de fugue suivie de fabrication (1909) (aktaran) King BH, Ford CV Pseudologia fantastica Acta Psychiatr Scand 77 1-6, 1988

15) Kernberg O Borderline conditions and pathological narcissism (1975) (aktaran) Synder S Pseudologia fantastica in the borderline patient Am J Psychiatry 143 1287-1289, 1986

16) Ford CV, King-BH, Hollender MH Lies and liars psychiatric aspects of prevarication Am J Psychiatry 145 554-562, 1988

17) Pans J, Zweig-Frank H, Guzder J Psychological risk factors for borderline personality disorder in female patients Compr Psychiatry 35 301-305, 1994

18) Matas M, Marriott A A girl who cried wolf pseudologia phantastica and sexual abuse Can J Psychiatry 32 305-309, 1987

19) Weston WE, Dalby TJ A case of pseudologia fantastica with antisocial personality disorder Can J Psychiatry 36 612-614, 1991

20) Evlice YE Unal M Bir "foie a deux" olgusu ÇU Tıp Fakültesi Dergisi, 13 93-96, 1988